

Vidova Gora na otoku Braču

Umberto Girometta (Split)

Supetar, početna tačka za ekskurzije na Vidovu Goru, leži na sjevernoj obali otoka Brača, a dostizava se parobrodom iz Splita za sami jedan sat nadasve ugodne vožnje. Tokom vožnje iz Splita prema Supetu otvaraju se divni i prostrani vidici na splitsko uleknuće, na Kozjak, Mosor i Biokovo planinu a napose na Kaštelansku rivijeru, na otoke Čiovo, Drvenik i Šoltu, koji zatvaraju zapadni dio Bračkoga kanala. U udaljenosti od nekoliko kilometara od otoka Brača imaš sa parobrodom lijepu zgodu da promatraš pretežni dio njegove sjeverne obale (od Pučića do rta Sućuraj) kao i sjeverne pristrandne bračke visoravni. Nad Sutivanom, Supetrom, Spliskom i Postirama upadaju u oko milovidne oaze alepskog bora kao i bujne makije nad Mircima i Škripom. U premaljeće pak ukazuje se okoliš Mirca sav u cvjetnome ruhu zbog velike množine višanja i mendula, koje u to doba cvatu. Po visokim pristrancima između Supetra i Sutivana razgojio se nepregledni broj maslina.

Evo nas pred Supetrom! Uokolo uvale dugle se lijepe i čvrsto zidane kuće. S lijeve strane razgojila se gusta borova šuma, koja se prema jugu diže i prikriva prilično strme pristranke sve do visine od 100 m. S desne strane uvale je druga omanja duguljasta uvala također borom pošumljena. Divna je to supetarska plaža, koja privlači u ljetno doba veliki broj stranaca.

U Supetru je sresko načelstvo, sud, poštanski i brzovajni ured sa telefonskom interurbanskom govornicom. Priličan je broj čistih konačišta a napose moderno uređeni hotel »Praha«. Planinar, koji poduzimlje turu na Vidovu Goru, može da se u Supetru snabdiće živežnim namirnicama. Cijene su vrlo umjerene.

Početna markacija za Vidovu Goru nalazi se na obali i vodi do kamenite stare staze, koja se strmo diže kroz šumu i vodi u Nerežišće. Šuma, koja te prati sve do crkvice Sv. Roka (90 m), vještačka je i zaprema areal od 300 ha, a sastoji se od alepskog bora (*Pinus halepensis*), a u maloj količini od primorskog (*P. pinaster*), pinije (*P. pinea*) i čempresa (*Cupressus*). To je područje bivših maslinjaka i vinograda.

Od Sv. Roka se staza stalno strmo diže sve do peradarnice, koja leži u visini od nekih 400 m. S jedne i s druge strane staze prostiru se zapušteni maslinjaci i vinogradi. Starine su to, u kojima uspjeva žukva, bušina, cmilj, kupina, stričak, mlječika, crna drača itd.

S visinom se otvaraju sve prostraniji vidici prema moru i kopnu, napose prema romantičnom kanjonu Cetine, prema zloglasnoj Vručlj i gordim visovima Biokova, sa kojih prema moru vijugaju impozantna točila.

Slijedeći markaciju po kamenitoj stazi dolaziš napakon na automobilsku cestu, koja te vodi do ubavog Nerežišća, milovidno položenog na južnim pristrancima istoimenog polja. Visoko nad poljem po strmim pristrancima prostiru se nepregledne gomile, puste starine, koje su u silnom kontrastu sa zelenilom polja, sa vinogradima i voćnjacima, koji ondje uspjevaju.

Nerežišće leži u nadmorskoj visini od 382 m. Zbog svoga visinskog položaja i neposredne blizine bračke visoravni daleko je poznato zbog raskošne prozračnosti, čistoće i svježine zraka. Nerežišće je inače igralo važnu ulogu u povijesti Brača, naročito u srednjem vijeku. Loggia i starodrevna vladina palača potsjećaju na mletačku vladavinu, koja je, doduše na prekide, trajala 576 godina.

Planinarska markacija vodi kroz vijugaste i prilično tjesne ulice mjesta, pak dalje gornjim rubom »potoka« sve do automobilske ceste, do podnožja brdašca zvanog »Cura«. Pretežno se na toj stazi udomila flora krša, a javlja se također i gdjekoji zasađeni crnobar i bjelobor.

Automobilska cesta lagano se diže. U visini od 450 m otvara ti se divan pogled prema jugu. Prve te skupine romantičnog crnobra pozdravljuju sa položaja zvanog »Crkveni bori«. Cesta naglo zavija prema istoku i vodi do umjetno zatvorene doline, gdje se u trima basenima sabire voda kišnica, odakle se cijevovodom prenaša u Nerežišće.

Cesta zakreće odatle prema zapadu i zavija ponovno k jugu uokolo Šimunove Glavice, prilično nagusto obrasle crnobarom, pod kojim se razgajila bogata makija smriča, česvine, zelenike, tršlje i smrdljivke. Pod cestom se duboko udubio Dragan Dolac, pust i krševit, a nad njim se prema zapadu digla Nakla, na kojoj opažaš vještacke šumice alepskog bora, koje, premda leže u visini od preko 500 m, ipak vanredno dobro uspijevaju.

Cesta ide dalje pretežno južnim smjerom. S istočne strane je krševit teren. Uz kadulju, bijeli pelin i cmilj javlja se po koji smričak. Prema jugu naprotiv ocrtavaju se konture oboritih šuma crnobra.

S lijeve su strane »Stupi«, a s desne »Knjaževa Ravan«.

»Stupi« i »Knjaževa Ravan« su najljepši kompleksi šuma na bračkoj visoravni. Ima tu oboritih crnobra starih od 140 do 160 god. Bogato je razvijeno također i podstojno drveće, a sastoji se uglavnom od smrička i česvine. U »Stupima« ima k tomu mnogo dubovine, koja je, zbog nesmiljene sječe, vanredno niskog uzrasta.

Automobilska cesta vodi dalje malne ravno u pravcu prema Vidovoj Gori. Od »Stupa« i »Knjaževe Ravni« prema jugu nema više sklopljenih šumovitih kompleksa već samo omanjih skupina crnobra. Nekoji su predjeli naročito prema istoku dapače sasma ogoljeli (požari!), tako da se na njima razvila isključivo flora krša sa kaduljom, cmiljem i bijelim pelinom.

Automobilska cesta prolazi dalje tzv. »Koritima«, odakle se već ukazuje vrh Vidove Gore, na kojem se diže visoki kameni križ. Pred tobom je većinom krševiti teren, prosut plitkim docima. Na tom kamenitom dijelu visoravni (700 m) upada u oko samo pogdjekoji smrič, pa grmovi zakržljale česmine, k tomu divlja drača. Tu ima inače mnogo kadulje, bijelog pelina te raznih vrsta mlječika i strička.

Evo nas napokon nakon 3 i po sata planinarenja na Vidovoj Gori (778 m). Ma da nas je neprekidni uspon ponešto umorio, ostajemo ipak ushićeni na pogled jedinstvene slike, koja se pred nama ukazuje, naročito za sunčanog dana. Po divnom moru, koje ljeska i bljeska u bojama žeženog zlata i srebra, ubavo se prosuo zanimljivi labirint otoka, otočića i grebena. Pod nama se jezovito ruši planinska hrid, u želji, rek bi, da se što prije domogne slikovite bolske rivijere, obrubljene žalom snježne bjeline!

A tamo u uglu te vilinske slike bjelasaju se kuće pitomog Bola, pred kojim se daleko u moru opružio »Zlatni rat«.

S Vidove Gore su inače ne manje veličanstveni vidici prema gordom Biokovu, Mosoru i Kozjaku, a napose prema historijskim dinarskim Alpama.

Markacija nas vodi sa Vidovice prema zapadu uzduž ruba visoravni. Teren je krševit i obrastao neuglednom florom. Samački se ondje javlja samo gdjekoji zakržljali jasen, grab i smričak uz crnu draču.

Nakon nekoliko stotina metara zakreće markacija na lijevo i vodi po strmom i jako zavojitom nogostupu k moru. Pri tom zanimljivom silazu otvaraju se sveđer novi vidici, sad prilično prostrani a sad vanredno uski kroz šikarje crnobra, jasena, smrče, česvine. U visini od 650 m nestaje crnobra i jasena, a umjesto njih se javlja ubava planika a na niže i mirta. Makija biva sve rjeđa te potpuno nestaje već u visinama od 500 m. Na niže se javljaju puste površine

sa brojnom žukvom, bušinom i cmiljem, dok se dolje, nedaleko morske obale razgojili bogati vinogradi, voćnjaci i maslinjaci.

Po vanredno slikovitoj stazi uzduž same obale okičene bjeloborom, pinijom i tamariskom krećeš prema ubavom Bolu, koji se sa Vidove Gore dostizava za 1 i po sat planinarenja.

Pitomi Bol sa svojim divnim plažama, subtropskom vegetacijom, starodrevnim zgradama, romantičnim samostanom i zdravom vir-vodom ostavlja u nama ugodni i neizbrisivi utisak te upravo zgodno zaključuje ovu lijepu, zdravu i poučnu ekskurziju.

Vranica planina u Bosni

Dr. Fran Kušan (Zagreb)

Uporedo s dinarskim planinskim sistemom pruža se nekako sredinom Hercegbosne, a u smjeru sjeverozapad-jugoistok, čitav niz planina, koje u mnogočem pokazuju izvjesnu cjelinu, obuhvaćenu imenom Bosanskog rudogorja ili još ispravnije imenom srednjebosanskog škriljevačkog gorja. Paleozojski škriljevci, koji izgrađuju osnovu kao i najveći dio ovih planina, započinju na San i kod Ključa pa se između gornjeg Vrbasa i gornje Bosne prostiru sve do sedla na Ivan planini. Nisko sredogorje gusto je pošumljeno — tu se steru prostrane i neprohodne šume bukve, jele i smreke. Više su planine bez drveća ili sa klekovinom planinskog bora. Između i poviše njega prostiru se nepregledni i sočni travnjaci. U koliko su pojedini visovi izgrađeni iz škriljevca, oblik im je zaobljen, glavičast, rijetko bez zemlje ili go. Tu i tamo gube se škriljevci ispod vapnenaca, koji izgrađuju neke visove, vidljive već izdaleka zbog svoje golotinje. Tu su se smjestile planine Bitovnja, Zec, Vranica, Šćit i Matorac.

Zbog naročitog karaktera podloge odlikuju se ove planine velikim obiljem vode, koja se pojavljuje na mnogim mjestima, a u zoni škriljevaca, u obliku jakih i razbijenih izvora. Najčešće su ti izvori smješteni na granici vanpnenaca i škriljevaca. Uslijed obilja vode, jače nepropustivosti i laganijeg trošenja nastaju već spomenuti zaobljeni oblici, prekriveni debelim slojem zemlje, a pokrivenim gustim vegetacijskim pokrovom.

Na tim je planinama obilje pašnjaka, koji omogućuju bezbrojnim stadima krupne i sitne stoke da kroz ljetnu sezonu nađu u tim planinama dovoljno hrane. Stočarstvo je najvažnije zanimanje okolnog stanovništva, koje u vrijeme ispaše boravi u posebnim stanovima u planinama, gdje se čuva blago i prerađuju mliječni proizvodi.

*

Nebo je već bilo naoblaćeno, kada smo u rano jutro mjeseca srpnja napustili Sarajevo. Auto nas je vozio cestom, koja vodi u sjeverozapnom smjeru prema Kiseljaku i Fojnici. Sve je još spavalo, kada je naš auto jurio kraj rijetkih seljačkih kuća. Oblaci su se sve više skupljali na sjeverozapadnom dijelu neba — baš u području, kamo smo danas namjeravali. Počele su i prve kapljice kiše, koja je polagano nadolazila i time navještala, da ne će brzo ni prestati. Po svemu smo očekivali vrlo loše vrijeme, što je donekle utjecalo i na naše raspoloženje. Vjetar nam je duvao pravo u lice, osjećali smo za ovo doba neobičnu hladnoću.

Zaustavili smo auto u Kiseljaku, pred pekarnom, u kojoj je već bilo poredano nekoliko svježe pečenih kiseljačkih pogača, umješenih ljekovitom kiseljačkom vodom. Uzeli smo nekoliko komada, jer smo znali, da su izvrsne. Bile su još tople, pa smo se na njima grijali kao na kakvome termoforu. Približavali smo se Fojnici, vrlo karakterističnoj bosanskoj varošici, u kojoj su katolici i muslimani skoro jedini stanovnici. Fojnica se je vrlo zgodno smjestila na istoimenoj rijeci a u području Vraničnih obronaka i Matorca. Zbog svoga slikovitog kraja, visokog smještaja, zdrave planinske klime i ljekovitih banja Fojnica je omiljelo izletište i ljetovalište Bosanaca. Voćnjacima i vrtovima odijeljene kuće daju Fojnici izgled velikog perivoja. Zelenilo prevladava na sve strane. Na obronku ispod Matorca slikovito se smjestio veliki i historijski franjevački samostan.

S našim ulazom u Fojnicu započinjao je njen nedjeljni život, koji je i ovdje nekako tromiji, svečaniji. Stali smo pred velikom ali jednostavno građenom kućom, u kojoj je smješten poštanski ured. Dočekao nas je dr. Z., koji se je već pobrinuo i za pratinju: dva čovjeka s dva osamarena konja.

Nakon kratkog odmora natovarili smo svu svoju prtljavu na konje i krenuli po vremenu, koje je svaki čas prijetilo kišom.

Put nas je vodio neprestano uz Fojničku Rijeku, koja je ovdje načinila sebi dosta široko korito, jer je teren skoro sve do pod Staro Selo dosta ravan, s brojnim livadama i košanicama. U svome toku dovaljala je Fojnička Rijeka veće i manje valutice, koje nam svojom bojom i strukturom odaju, da se nalazimo u području, čiji je geološki sastav skroz drukčiji od onoga našeg vapnenačkog područja. Tu smo već zašli u područje kristalastih škriljevac, koji uvjetuju zaobljene i slabije zatalasane površinske forme. Sve je obrasio gustum vegetacijskim pokrovom, samo tu i tamo proviruje po koja veća, tamnije obojena stijena, na kojoj zbog obilja vlage buja život nižeg bilja.

Dolina se uz Fojničku Rijeku sve više sužuje, obronci se približavaju. Sve su prostranija i prostranija šumska područja.

Započinjeno s usponom, koji je sve veći, što zalazimo dublje u planinu i u šumu. Ispod Starog Sela prelazimo potok i udaramo najstrmijim dijelom puta prema Paljikama.

Što se više penjemo, postaje šuma sve gušća i ljepša: ogromna bukova stabla pomješana su s krasnim primjercima jele i smreke. Pravi šumski kraj. Naročiti izgled ovome području daju breze, koje na izloženijim mjestima pokrivaju veće površine, prekidajući jednoličnost miješane šume. Vrlo se ugodno doimlju bijela stabla breze u moru sivih i zelenih tonova.

U promatranju okolice ni ne primjećujemo da smo već skoro prispjeli do gornje šumske granice.

Foto: Dr. V. Kušan

Motiv sa Prokoškog jezera

U lijevo i duboko pod nama teče Jezernica potok, čija nam dolina pokazuje put prema Prokoškom Jezeru, do kojega ćemo uskoro doći.

Obronci nam još uvijek zastiru pogled. Ali još samo jedan zao-kret i — pogled nam dobiva više prostora. Prispjeli smo do prostrane kotilaste visoravni, koja je skoro sa svih strana okružena strmim obroncima susjednih visova. U njezinom gornjem dijelu, podno najvišeg visa zvanog Krsatac smjestilo se prostrano Prokoško Jezero. Da do njega dođemo, moramo proći prostranim i neravnim krajem, koji je izgažen i onečišćen brojnom sitnom i krupnom stokom. Tu su i brojni, jako primitivni torovi s još primitivnijim i žalosnijim čobanskim kućicama. Visoki drač (Rumex, Aconitum, Geum, Crepis itd.) čini ovaj kraj još manje simpatičnim. Zapuštenost ovoga kraja povećava još više oblačnost neba i očekivanje kiše.

Žurimo se da potražimo prikladno mjesto za šator: treba izbjegći suviše veliku blizinu stanova i torova, a opet potražiti blizinu vode. Neravan teren i nisko stijene otežavaju postavljanje većeg šatora. Vjetar i kiša, a uz to i neobična studen, pospješuju naš rad. Za čas smo bili gotovi. Stvari su bile na sigurnom. Domala smo vidjeli da je strah pred jačom kišom bio nepotreban: vjetar je rastjerao oblake. — Bilo je samo jako hladno.

Pošli smo da razgledamo jezero i da prije mraka ugrabimo koju snimku. Samo je jezero s najbližom okolicom vrlo slikovito: veće granitne piramide i po koja već na po suha smreka prekidaju jednoličnost ove velike lokve, koja je na svome rubu obrasla svakojakim vodenim biljem.

Uz potok Jezernicu počeo je da nadolazi prvi sumrak ... Sve se je zavijalo u jednoličniju boju, obrisi su isčezačali. Bili su još samo jasnii rubovi vrhova na zapadnom nebu. Doskora su i oni nestali. Mrak nas je i hladnoća potjerala prema šatoru. Trebalо je još prije spavanja nešto toplo pojesti i popiti ...

Kad smo se i u tome podmirili, zavukli smo se u šator. Bila je jako studena noć, vjetar nije puštao da se zagrijemo. Dugo smo čekali da svane. — A onda smo se požurili da što prije krenemo, da se u naglom usponu ugrijemo.

Nastao je krasan, tih dan. Pošli smo uz obronak prema visu L oč i k a. Zalazimo u područje klekovine planinskog bora, koja je ovdje neobično bujno razvijena i okićena velikim brojem planinskih lišaja. Islandski lišaj susrećemo na svakom koraku. Hodamo puteljkom, što

Foto: Dr. V. Kušan

Seljaci i seljanke pred kućom

su ga utrla brojna stada, koja se ovuda spuštaju s paše prema jezeru. Zbog brojnih uvala puteljak vrlo često zaobilazi, grana se i čini brojne varijante, tako da se možemo kretati u raznim smjerovima. Sve je u punom zelenilu, sočno i vlažno. Obilje izvora i potočića u dovoljnoj mjeri natapa ovaj planinski vrt.

Od sedla na rubu ljevkaste kotline, u čijem se dnu nalazi Prokoško Jezero, počinje vrlo strmi uspon prema vrhu L o č i k e, koja je odavde pa sve do svoga vrha izgrađena iz vapnenca. Ova se razlika u sastavu podlage još jače odražava u razlici vegetacijskog pokrova. Pa iako vegetacijski pokrov nije posve zatvoren, nego mnoštvo golih, većih i manjih vapnenih stijena proviruje i prekida jednoličnost zelenog saga, ipak je šarolikost i ljepota ovog planinskog vrt-a neopisiva. Tu se miješaju sve moguće planinske biljke, čije su glavne odlike veliki i živo obojeni cvjetovi. Sve je bilo u najljepšem cvatu, od podnožja pa sve do vrha, na koji smo se začas uspeli.

Samо smo se kratko vrijeme zadržali među našim ljubimcima; samо smo nekoliko trenutaka uživali u razgledu po okolnim Vraničnim visovima, čiji zaobljeni oblici tako blako djeluju i unose neku blagost i smirenost u naše duše. Vjetar i hladnoća stjerali su nas niz obronak. Bio je baš i pravi čas za to, jer tek što smo došli do naših stvari, poče nagla i jaka kiša. Vrijeme se tako naglo promijenilo.

Što smo mogli?! Ogrnuli smo se kabanicama i pošli dalje ispod hrpta Vranice, a po njezinom južnom obronku, kroz bujne i sočne košanice, pune najkrasnijeg cvijeća. Kiša nas je neprestano zalijevala: bili smo mokri i odozgo i odozdo. Visoke biljke uz uski putelek kvasile su nam noge i koljena. Išli smo dalje ...

Zaustavili smo se u kržljavoj bukovoj šumici na obronku ispod visa T i k v e. Na putu smo susreli nepregledna stada goveda, koja ovuda pasu, predvođena samo malim brojem pastira. Goveda su ta iz dosta udaljenih krajeva i od različitih gospodara, koja pod vodstvom unajmljenih pastira, uz izvjesnu odštetu za svako goveče, koju vlasnici daju državi, jer je najveći dio pašnjaka na Vranici državno vlasništvo, proboravi ovdje obično od mjeseca lipnja najduže do polovice rujna.

Misleći da će kiša još potrajati podigli smo u šumici šator, nešto založili i otpočinuli. Zbog nezgodnog terena nismo htjeli ovdje prenoći, nego smo uz kišu i nevrijeme pošli dalje, ne bi li do mraka stigli na sigurnije mjesto.

Prilično umorni i prokisli stižemo pred večer u maleno ljetno naselje — Li v a R i k a, što se je smjestilo u udubini, na sjevernom podnožju prevoja, što spaja trupinu Vranice s M a t o r c e m. Domaćice nas lijepo primiše, ispraznile nam jednu kolibu, u koјu smo se ugodno smjestili i odlučili da tu prenoćimo. Ugodno smo se

Foto: Dr. V. Kušan

Dio unutrašnjosti seljačke kuće na Vranici planini
osjećali u suhome, nakon čitavog dana kvašenja od kiše, magle i rosne trave. Uz plamen vatre na ognjištu i svakojaka pričanja s ukućanima došlo je vrlo brzo vrijeme za spavanje. Pa iako su bile daske, na kojima smo ležali jako tvrde, a u susjednoj su prostoriji, gdje se spremo mlijecni proizvod i ostala hrana, puhovi bučno obavljali svoj najvažniji posao i natjecali se u zviždanju s jednim od mojih suputnika — ipak smo svi dobro spavali.

Sutradan se je vrijeme promijenilo — izgledalo je da će nastupiti ljepši dani. Oprostili smo se s ukućanima, zahvalili se na srdačnom gostoprimstvu i pošli uz briješ prema Vratima, vezi Vranice i Matorca. Odavde nije daleko do Matorca, na koji se može s ove strane preko blagog uspona i po pokošenim pašnjacima, koji su u ovo doba već posve opustjeli. Za pola sata na Vrantom Kamenu, prvom vrhu Matorca, koji se je u obliku velike gomile raznoliko naslaganih granitnih blokova smjestio u jugozapadnom dijelu Matorca. Od njega se prostiru prostrani i nepregledni pašnjaci sve tamo do krajnjeg vrha Matorca, koji je ogoljen i posut mnoštvom silikatnih stijena. Prema sjeveru ruši se Matorac strmo u šumovite obronke. Na istok vodi uz Matorac put prema Fratarskim Stajama i u Fojnicu.

Ležali smo u gornjem dijelu Matorčevih pašnjaka. — Sunce nas je grijalo. Osjećali smo u sebi ugodnu toplinu. Na zapadu se je pružala pred nama panorama čitavog planinskog sklopa Vranice. Redale su se od lijeva na desno: Luka, Sćit, Tikva, Ločika, Krstac (sa Nadkrstacom u pozadini). Krivulja se je blago spuštala i lagano uzdizala okrtavajući čitav lanac srednjebosanskog gorja. Obronci

su svih visova gusto obrasli na ovim sjevernim stranama crnogoričnim šumama, a samo vršne kapice pokazuju svjetlijie zelenu boju visoko-planinskih pašnjaka.

Rastavši se od ostalog društva, koje je krenulo u Fojnicu, odlučio sam, da se još isti dan povratim na izvore poviše Prokoškog Jezera. Po najljepšem sam se vremenu spustio s Matorca i pošao najprije pašnjacima a onda košanicama ispod visa T i k v e. Južni se obronci Vranice postepeno, sad u jačem sad u slabijem nagibu spuštaju prema koritu rijeke V r b a s, koja izvire ispod visa L u k e. Sada sam istom mogao da uživam u ljepoti ovoga puta, uz koji nas stalno prate raznolike biljke u punome cvatu. Zaobilazeći izbočine pojedinih visova skoro se neprimjetno približavamo zadnjemu zavoju, iza kojega dolazi već poznato sedlo između L o č i k e i T r e s k a v i c e. Odatle se lagano spuštamo do manjih zaravnjenih mjesta poviše klekovine a na podnožju sjevernih obronaka vrha T r e s k a v i c e Brzo sam našao u blizini izvora povoljno mjesto za šator, dok je pratioc udešavao sve, što nam je bilo potrebno za noćenje u onoj visini. Odabrali smo mjesto, s kojeg je lagan pristup na okolne visove i gdje bi bio prekrasan položaj za planinarsku kuću. Došla je vrlo ugodna večer, a onda noć — u ovoj visini, pod vedrim nebom... Ima li nešto ljepeš?!

...Vraćala su se posljednja stada, koja su se žurila da još prije puna mraka stignu na jezero. Zavladao je potpuni mir. Spremili smo sve i pošli na počinak. Pratioc napolju, uz konja, na koga je trebalo pripaziti, a ja sam u šatoru. Spavao sam dobro. Čuo sam samo u neko doba noći veliku viku, koja je dopirala s jezera. Ujutro mi je rekao pratioc, da je bio u posjetima vuk, prošao je nedaleko nas. To nije ovdje ništa neobična. On posjećuje torove svaku noć.

Osvanuo još ljepeši dan. Imao sam u programu da podem na K r s t a c. Prije toga sam obišao kamena točila na sjevernom obronku Treskavice, gdje se je na pojedinim mjestima sačuvao snijeg. Oko njega su se bijelili cvjetovi žabnjaka-ledenjaka (*Ranunculus crenatus*).

Uspon na sve Vraničine visove nije težak. Tako ni na Krstac, čija je samo sjeverna i sjeverozapadna strana znatno strmija, mjestimice i posve okomita. I ovdje čini podlogu vapnenac. Odatle i istovjetnost u vegetaciji s onom na Ločikama, samo što se ovdje pojavljuju još i neke druge biljne vrste, koje su vezane na jače izložena mjesta. Inače kao i u ostalim hrvatskim visokim planinama. Skoro sve do vrha (2070 m) seže klekovina bora, a samo najviša i ogoljela mjesta pokrivaju zadruge visokoplaninskih vrsta. Nešto ispred vrha, na strmoj sjeverozapadnoj strani rese Krstac rijetki grmovi s crvenim cvjetovima — to je alpinac *R h o d o d e n d r o n h i r s u t u m* (alpska ruža), koji na Vranici postiže svoju južnu granicu raširenja. Ima

Vranica planina: Krstac

Foto: Dr. F. Kušan

ga još malo: planinari i pastiri znaju za njega, pa ga zbog vazdazenog lišća i lijepih cvjetova mnogo beru.

U blagom prevoju vezuje se s Krstacem Nadkrstac, koji u glavnom završuje na zapadu Vraničinu trupinu.

Prekrasne se slike pružaju našem oku s ova dva visa. Skoro pod našim nogama zbilo se »malo« Prokoško Jezero. Dalje na sjever — rastavljena samo uskim vratima, prostire se Milankova Kosu. Na istok nema zapreka našem oku sve tamo do Vranog kamena i Matorca. Pogled prema jugu prijeće nam klekom obrasle zavrnji i bila Krstaca i Nadkrstaca.

Trebalo je s Krstaca saći do izvora, koji se je smjestio posve uz sjeverni obronak ovog visa. No to nije bilo tako lako. Gusti obrub klekovine priječio je svako napredovanje. Trebal je mnogo zaobilaznja, mnogo provlačenja i preskakivanja, dok sam svladao ovu visinsku razliku od nekoliko stotina metara.

Odmor uz ovo vrelo potrajan je nešto duže, jer me je zadržalo sabiranje i proučavanje lišaja na ogromnim i brojnim silikatnim stijenama, koje je nevidljiva ruka naslagala na ovom relativno malom prostoru.

Preostalo je još da obidem Milankovu Kosu, pa da se preko Trebevića spustim na put, s kojim smo došli prvi dan do Prokoškog Jezera. Obavivši to u naredna dva dana vratio sam se u Fojnicu, a odavde autobusom u Sarajevo.

Kroz sjevernu stijenu Triglava

Miroslav Čubelić (Zagreb)

(Bavarski smjer)

Kad god sam sa drugovima bio pod Triglavskom stijenom i promatrao je sa Aljaževog doma, uvijek se je u meni budila želja, da pređem preko nje njenim najkraćim smjerom — Bavarskim smjerom. Znali smo, da je taj smjer vrlo težak i zato su nas svi naši prijašnji usponi preko te stijene vodili drugim, lakšim smjerovima. Konačno smo bili odlučili, da Bavarski smjer ostavimo za slijedeće ljeto.

Međutim početkom rujna 1935. godine imali smo nepredviđena tri slobodna dana, pa se nas trojica (Slavo B., moj brat i ja) dogovorimo, da odemo još jedamputa na Aljažev dom. Pravog cilja nismo imali, i ako smo svaki potajno u sebi željeli, da pređemo stijenu Bavarskim smjerom. No kako je i vrijeme bilo nesigurno, pomirili smo se i sa tom mogućnošću, da ćemo eventualno tri dana ležati na kući i... odmarati se. Ni to konačno nije tako teško! Brzo se odlučisemo, a još brže spremisemo, pa 5. rujna popodnevnim brzim vlakom krenusmo iz Zagreba. Pridružila su nam se još dva planinara, pa smo tako nekako skuckali i »uvjerenje«. Od Ljubljane naprijed već smo zašli u kišu, a kada smo na večer izašli u Jesenicama iz vlaka, nije bilo ništa bolje. Hladno, tmurno, kiša. Jesen. Kako nije bilo dalje spoja sa vlakom, to se nas trojica oprostisemo od naših suputnika, najmismo taksi i s njime odmah do Peričnika. Nekoliko koraka prije same kuće kod Peričnika zaustavi šofer auto, jer dalje nije cesta još bila proširena za automobilski promet. Izademo. Bilo je pola noći. Kiša nije više padala. Šutke smo koračali po mraku. Ta, poznamo već »napamet« taj put kroz dolinu Vrata. Pogotovo noću! Jedno nas je vrijeme pratio šum nabujale Bistrica, poslije ni toga više nije bilo. — Prolazimo pored lovačke kuće. Jedva je nazrijevamo u mraku. Za jedan sat hoda eto nas na livadi pred Aljaževim domom. Razgledamo: svuda naokolo prekrili teški, crni oblaci. Ništa! Odmarat ćemo se! A i ne će nam škoditi malo odmora nakon ovoga ljeta.

... Razdanilo se. Budi me iz polusna nekakav glas. Čujem Slavu, koji je već na prozoru: »Miro, kiša pada!«

— Neka pada! Okreni se na drugu stranu, pa spavaj dalje! Okrenem se na drugu stranu i nastavim sa spavanjem. Spavao sam kao obično najdulje. Slavo i brat već su bili ustali. Kako se lijepo spava na planinarskim kućama! Pogotovo kad je kišovito vrijeme. Ustanem ipak i siđem u blagovaonu. Nekoliko planinara stisli se oko stola i čekaju. Nas trojica isto tako. Nismo nekako baš najbolje volje, i ako smo se još kod kuće bili pomirili s mišljem, da ne ćemo imati lijepog vremena. Nešto nam u nama ne da mira. Ipak bismo više voljeli lijepo

vrijeme nego ovakav prisilni odmor! — Prelistavamo po brojevima starih godišta »Plan. vjesnika« i »Bergsteiger«-a, koji leže na ormari. Ali i toga je već dosta. U razgovoru nam padne na um naša »Spomen-knjiga« u AS. Hajde, da napišemo predgovor! U pomanjkanju papira razdremo jednu veliku papirnatu vrećicu, pa zajedničkim silama slažemo predgovor. Iza objeda je došla jedna grupa planinara iz Zagreba. Sad nas je već više koji čekamo. Kiša je malo prestala, pa Slavo i brat izadu malo na zrak. Zamalo se i ja odlučih da izadem iz kuće. Napolju vlažno, tmurno i hladno . . .

. . . Pogledavamo svaki čas kroz prozore. Više od dosade i neke nestrljivosti nego s nadom, da će se ovo očajno vrijeme poboljšati. Kiša je opet prestala da pada, a magla se malo digla. Nekakav vjetar počeo je »kuhati«, ali u ovoj kotlini nikako tačno da zaključimo, od kuda puše. Slavo i brat se pokupe i odu iz kuće, kako su rekli, pod stijenu. Ode takoder i grupa Zagrepčana na šetnju, te se i ja uputim put izvora Bistrice. Dan je već naginjaо kraju, puhaо je još hladan vjetar. Putem sretnem Zagrepčane, gdje se vraćaju. Rekoše mi, da su moji drugovi pod stijenom i da je »studiraju«. Šta to rade, mislim ja, kada je već pao mrak? Ili misle, da će sutra biti bolje vrijeme? Na izvoru Bistrice sjeo sam na kamen i dozivao. Međutim osim jakog šuma vode i vjetra ništa drugo nisam mogao čuti. Već sam pošao natrag, kad na jednom snježištu iznad mene opazim dvije sjene. Idu i njih dvojica. Po mraku stignemo u kuću, povečeramo, pa opet na spavanje. Tako nam je prošao prvi dan »odmora«.

Budimo se! Čujemo kucanje na vratima naše sobe. Opskrbnica nas doma budi! Znači, vrijeme je lijepo! Gotovo ne možemo da vjerujemo. Poslije onog vremena jučer! Upalimo svjetlo i poskačemo sva trojica iz kreveta, pa ravno na prozor. Zbilja, najkrasnije vrijeme. Vedro, ali još potpuna tama. Nebo puno zvijezda. Tri sata su prošla. Obukosmo se i odlučismo otici pod stijenu, a tamo će onda pasti odluka, kuda ćemo i da li ćemo uopće što poduzimati. Još ne vjerujemo vremenu. Vadimo sve stvari iz naprtnjača, pa odvajamo što će s nama, a što će ostati u kući. Pregledavam zalihu hrane i trpam u naprtnjaču. Uzimam više nego obično, gotovo sve. Za duhan se naročito brinem. I šibica dosta! Što se zna, može nam trebatи! Slavo i brat se brinu za užeta, klinove i drugo. Kada smo s time bili gotovi, sidemo dolje u blagovaonu. Dvije naprtnjače ostavismo kod opskrbnice, popijemo čaj, pokupimo naše stvari, pa iz kuće. Najrađe bi zavrismuli, ali još spavaju u kući, pa moramo biti tiho. Svježe jutro. Graničari nam pregledaše naše »isprave«, nakon čega krenusmo prema stijeni Triglava.

Lagano je svitalo. Lagano koracamo i stalno gledamo — u nebo. To je sada najvažnije. Prelazimo Bistricu. Snježnik se povukao po-

sve gore pod stijenu. Prije mjesec dana, još smo na prelazu preko Bi-strice gázili po snijegu. Što se više penjemo, osjećamo da imade i vjetra. Određujemo mu smjer. Nema nigdje oblačića, da tačno utvrdimo smjer strujanja. Sve nam se čini, da drži sjever. Ili moguće samo zato, jer bi nam taj vjetar najbolje odgovarao? Stigli smo i pod samu stijenu na malu hrpu snijega, od kuda se ulazi u Bavarski smjer. Odmah desno je sipina i snijeg, koji je pao iz »Črnog Grabna«. Razgledamo se još jedamputa naokolo i — odlučimo penjati »Bavarskim smjerom«. Ima izgleda, da bi nam vrijeme moglo poslužiti, jer ne bi htjeli, da nas ovaj puta uhvatí nevrijeme. Stijena je sasvim suha, znači sjever puše. To nam ulijeva najviše nade. Znademo, da je ovaj smjer jako težak, a iskusili smo već više puta — na Triglavskoj stijeni ove godine do sada redovito uvijek — što znači loše vrijeme u stijeni. Od najlakšeg mjesta postaje najteže! Navežemo se i spremimo. Svaki svoje planinarske cipele sveže na leđa, a ja kao treći još i naprtnjaču. Imam sobom i nov, jak čekić. Već se veselim — na posao! Izbijati klinove! Bilo je već šest sati prošlo.

Slavo, kao prvi, pode u stijenu. Već je tri metra više od nas. Nas dvojica stojimo i gledamo, kad... Slavo se uhvati za jedan poveći kamen, pa zajedno s njim pade! Kamen je pritisnuo obim rukama na trbuh i pade smotan oko kamena nama na noge. Zgledamo se! Lijep početak! Nikome se nije ništa na sreću dogodilo. Slavo se očisti, pa ponovno u stijenu. Dobra opomena! Treba svaki oprimak prvo ispitati! Odozdo uvijek stijena izgleda lakša, a kad se dođe na samo mjesto, onda se tek vidi, kako se penjač prevario. Prešli smo previsnu, trbušastu stijenu i zašli u jedan oko 20 metara visok kamin. Iz kamina po strmoj stijeni pravo gore. Tu smo već trebali po koji klin. Osim sa samom stijenom morali smo se boriti i sa orijentacijom, da ne izgubimo pravi smjer. Izabirali smo najlakše moguće prolaze. Iza kratkog vremena opazimo gore, lijevo, jednu luknju, pa traverziramo lijevo prema njoj. Iz luknje pak opet preko previsa na jednu usku policu. Znali smo da ovaj smjer ide gotovo ravno gore. Desno nismo smjeli, jer bi došli u »Crni Graben«, a lijevo opet nijesmo htjeli, da ne zалutamo. Ipak smo se penjali više u lijevo, pa tako dospijemo na jednu šиру policu. Ogledavali smo se i konačno zaključili, da podemo malo tom policom u lijevo, pa ćemo vidjeti, kuda će nas dovesti. Dolje, tačno pod nama još se uvijek vidjelo snježište, s kojega smo ušli u stijenu, koja je čitavim ovim dijelom strma i izložena. Srazmjerno lagan prelaz po polici zaveo nas je, tako da smo doskora došli u veliku kotlinu. S lijeve strane te kotline, naslonjen je na stijenu visoki toranj, a na njegovom ravno odsječenom vrhu leži ogroman kamen. Sredinu ove kotline zatvaraju okomite, isprane stijene. U desno opet nalazi se tornju sličan stup, koji čini sa stijenom visok kamin. Po opisu Ba-

varske smjera znali smo, da smo na krivom putu i da ovom policom, kojom smo zašli u lijevo, idu »Zlatorogove staze«. Kako je bilo podne, sjednemo u ovoj kotlini, da se odmorimo i da nešto založimo. U međuvremenu odlučimo, da se ne vratimo po polici natrag, nego da prođemo kroz kamin kod desnoga tornja i da nastojimo držati smjer prema gore uvijek nešto desno, dok opet ne dođemo na Bavarski smjer. Kamin je bio teži, nego što je odozdo izgledalo i kada smo se izvukli iz njega, vidjeli smo da baš nismo došli na bolji teren. Desno je vrh tornja, lijevo neprolazna stijena, a pred nama, prema zapadu, opet kamin, ali prema dolje. Nije nam ništa drugo preostalo, nego da se po užetu spustimo kojih 30 metara dolje, pa da onda nastavimo opet više prema desno. Penjući se tako nađosmo na jedan odlomljeni klin u stijeni. Odmah nam je bilo lakše. Znali smo, da smo opet u nekom smjeru. Nedaleko od klina nađemo i na kamenu piramidu, pa smo sa sigurnošću mogli zaključiti, da je tu negdje sjedište Bavarskog sa Gorenjskim smjerom. Nasuprot ovoj piramidici, u jednoj maloj luknji, našli smo i nekoliko listića zatrpanih kamenjem, na kojem su bila zapisana imena penjača, koji su se penjali Bavarskim smjerom. Mi se također zapišemo i sve opet zatrpmo pod kamenje. Nas trojica smo prvi članovi HPD-a, koji su prešli sjevernu Triglavsku stijenu Bavarskim smjerom, a mislim, i prvi od svih zagrebačkih planinara.

Sada smo bili opet sigurni, da smo na pravom putu, pa za čas zaboravimo na naše nemilo lutanje. Vrijeme je međutim izmicalo. Uvidjeli smo, da ćemo morati provesti noć u stijeni. I ako se tome nismo nadali, baš na ovaj način i na tome mjestu, ipak smo veselo nastavili naprijed, jer smo imali još sutra cijelu nedjelju pred sobom. Prema našem dogovoru bili smo još prije početka penjanja odlučili, da u slučaju ako ne uspijemo preći cijeli smjer do Kugijeve police u jednom danu, odemo preko Zimmer-Jahnovog izlaza na Kredaricu i time znatno skratimo penjanje ili pak, da negdje na križanju Njemačkog smjera sa Bavarskim bivakiramo. Međutim, gdje smo mi još od toga mesta! Nije nam preostalo ništa drugo nego da još za vremena nađemo pogodan bivak.

Od ovoga mesta nastavimo uspinjanje s jedne police na drugu. Mjestimice je bilo jako teških mesta, a mjestimice opet lakših, dok konačno jednim širokim, krušljivim žlijebom ne izbismo na prostranu, strmu polici. Desno, pred nama, bio je »Črni Graben«. Začudili smo se, kuda smo zašli. Ovaj puta opet previše desno! No kada smo već bili tu, odlučimo, usput, malo da pogledamo u Graben. Crna, nekoliko stotina metara visoka udubina u stijeni, ograđena glatkim, vlažnim stijenama. Na njenom dnu gomila kamenja, leda i snijega. Sam ulaz u Črni Graben zatvoren je desno i lijevo visokim stijenama, kao vra-

tim, koja nisu posve zatvorena. Tu smo našli u udubinama na glatkim ispranim pločama i vode. Pohlepno se napismo, te nakvasimo naša suha grla. Napunismo i našu bocu, da imademo vode poslije većere.

Nelagodan nas je osjećaj obuzeo, gledajući ove tamne, glatke i visoke stijene. Ovamo sunce nikada ne dolazi. Sjetili smo se i Slovenga Topoloveca, kojemu je Črni Graben hladan grob. Pred nekoliko godina srušio se u njega — da ga nitko više nije našao. Dan se primicao kraju, pa se i mi moradosmo ogledati, da nađemo naš bivak. Ostavimo Črni Graben, pa preko nekih polica krenemo lijevo. Brzo smo našli jednu udubinu pod jednim previsnim kamenom. Nije bila najveća, a kako smo poslije vidjeli, niti najbolja. Mrak se polagano spuštao, pa nismo imali vremena dalje da tražimo. A i gladni smo bili, pa smo jedva čekali da sjednemo bilo gdje i da večeramo.

U dolinu Vrata uvukla se već noć. Prema Luknji još je svjetlo na nebu. Vidimo i našu karaulu pod Luknjom. Bilo je 6 sati. Brzo se dadowmo na posao. Skinemo uže i papuče i obućemo planinarske cipele, da nam bude toplije. Dok je Lojzl zabijao desno i lijevo od našeg bivaka klinove za osiguranje, Slavo i ja, čistili smo ga. Bacali smo kamenje van i slagali ga na ulazu, da bude prostor za ležanje ravniji. Sve smo stvari morali dobro svezati i čuvati, jer ako se što makne — otici će u dolinu Vrata. Kada su užeta preko ulaza u bivak bila razapeta, svežemo se nas trojica pomoću karabinera i kraćih komada užeta za nj. To je bilo potrebno, da ne bi koji od nas nehotice iz sna otišao sam niz stijenu! Sam? A moguće i sva trojica. Kada je tako sve bilo gotovo, sjednemo da večeramo. Teško smo dočekali taj čas! Jeli smo i — šutjeli. Nismo imali vremena za razgovor. Odredili smo, koliko smijemo pojesti za večeru, da nam ostane još nešto za sutra, za doručak i ručak, a za večeru — kako Bog da! Ili na Kredarici ili na Aljaževom domu. To će biti večera!

Poslije većere složili smo sve naše stvari, a onda se sva trojica zavukosmo u naš bivak. Užeta smo i penjače papuče prostrli pod sebe, kako se već dalo, pa smo ležeći, stisnuti jedan uz drugoga, uz cigaretu prepričavali o danu, koji je prošao i o danu, koji nas još čeka. Sa našeg ležišta nismo mogli mnogo vidjeti. Otvor u stijeni je suviše nizak. Vidimo tek kraj oko Luknje sa jednim dijelom Plemenica. Zamalo ni to više nismo vidjeli, jer se spustila mrkla noć. Pričajući tako i namještajući se, jer je svaki čas koji od nas primjetio, da ga sad tu, sada tamo bode kakav oveći kamenčić, sjetismo se na čas i naših drugova u Zagrebu. Subota je. U koliko nijesu otišli na kakav izlet, sjede u kavani ili u kinu . . . i lijepo im je! A da tek znadu, gdje smo mi! Siguran sam, da bi svaki od njih ipak rađe ležao s nama u ovoj maloj, tvrdoj udubini u stijeni — bez komfora i zato pustio svaku za-

bavu, koju mu pruža Zagreb. Oko osam sati odlučismo zaspati. Stisnemo se još jače jedan uz drugoga, da nam bude toplije i — za čas smo zaspali.

Probudim se! Tvrdoća ležišta me odmah podsjeti — gdje sam. Deset je sati. Slavo i brat se također probudiše. Dva puna sata smo spavali. Htjedoh sjesti, ali odmah sam opet legao, jer sam glavom udario o strop. Koljeno mi je mokro! Opipavam strop udubine i primjećujem, da iz kamena pomalo kaplje voda. I druga dvojica isto primjećuju. Noge su nam protrnule a i hladno je, jer za noge nema mjesta u bivaku, pa vise niz stijenu van.

Pošto su već dosta visile napolje, uvukosmo ih unutra. Odmah je bilo toplije. Dolje u dolini Vrata najedamput primjetismo jako svijetlo. Ne miče se. Sjetismo se, da je to na karauli pod Luknjom. Da se malo zagrijemo, zapalismo cigarete. Čak i moj brat je zapalio, i ako nije pušač. I zbilja, odmah nam je bilo nekako toplije. Kroz otvor vidimo i nekoliko zvijezda. Vedro je! Doskora opet zaspasmo. Čim bi se jedan od nas malo noću maknuo, odmah smo sva trojica opet bili budni. San nas je međutim držao, pa smo odmah i ponovno zaspali. Što se više primicala zora, to je bivalo sve hladnije. Oko pet ujutro probudili smo se ponovno. Već je svitalo, ali na naše veliko čudo vidjeli smo samo gustu maglu. U prvi čas nismo znali što to znači. Istorismo znatiželjno glave iz stijene i vidimo, da je vedro, samo se u donjim predjelima drži magla. Odmah nam je bilo lakše. Odlučili smo da još malo počekamo u našem bivaku, dok se bolje razdani. No zima nas je ranije istjerala.

Pred bivakom, na krušljivom terenu, oprezno smo izvađali koje-kakove vježbe, da se malo ugrijemo. Noge su nam bile protrnule, a ruke su nam zeble. Sjevernjak, koji je stalno držao, bivao je sve jači i jači, pa je na čas istjerao svu maglu iz Vrata kroz Luknju, a za čas opet bilo je sve u gustoj magli. Kada je magle nestalo, mi smo se razveselili, a kada bi se opet navukla, mi smo se samo zabrinuto pogledali. Ova igra vjetra opetovala se nekoliko puta. Konačno je i sunce obasjalo vrhove nasuprot nama, pa smo željeli, da bar pola sata i nas obasja. Cijeli jučerašnji dan, a po svoj prilici i današnji, neće nas sunce grijati, jer je ovaj dio stijene uvijek u hladu. Spremismo se, i založismo malo. Kako je još uvijek bilo magle, morali smo čekati. Oko sedam sati konačno nastavismo naš uspon.

Preko krušljive izbočine iznad našeg bivaka zadosmo u jedan žlijeb, koji nas dovede do pod strme, glatkne ploče. Ove smo obišli, pa nastavili penjanjem pravo gore. Teren je još uvijek težak, strm i izložen. Stalno smo gledali, kada ćemo izaći pod t. zv. »Njem. steber«, kojim onda ide Bavarski smjer dalje. Kada jedamputa budemo tako daleko, onda će nam biti lakša i orijentacija. Razgled imamo pre-

krasan. Cijeli se zapadni dio stijene lijepo vidi. Preko doline Vrata vide se Stenar i Škrlatica, obasjani jutarnjim suncem. Nebo je posve čisto, a slabiji sjever još uvijek drži. Izgleda da se teren mijenja. Postaje položeniji, tako da brže napredujemo. Već vidimo i »Njemačko rebro«, a domalo smo na posve lakom terenu i već pod njim. Bavarski smjer vodi preko rebra pravo gore. Skrenusmo lijevo do u Njemački smjer (Königsroute), kojim ćemo onda nastaviti Bavarski smjer. Negdje na sjecištu Njemačkog i Zimmer-Jahnovog smjera napravismo odmor. Što je još bilo u naprtnjači, to pojedemo. Napili smo se dobro i vode, koju smo našli u udubinama, po kamenju. U ovom dijelu stijene već je življe. Imade u stijeni nekoliko skupina penjača. Jedni su iznad »Okna«, drugi dolaze njem. smjerom gore. Treća je pred nama. Sada je jasno, od kuda je došlo kamenje, koje nas je pred malo vremena bilo ugrozilo. Pod samim »njem. rebrom« dočekalo nas je kamenje u manjim i većim količinama i u kratkim razmacima. Skrili smo glave pod stijenu i u tom položaju čekali dobrih pola sata. Tek kada je kamenje prestalo padati, nastavili smo s penjanjem.

Vrijeme je odmicalo, pa smo morali malo pozuriti, bar gdje je to već bilo moguće. Tu i tamo primjetili smo zelene oznake, kojima je označen njem. smjer. Oznake su u veličini otiska prsta, pa se teško vide. Popeli smo se već i na sam greben »njem. rebara«. Penjanje je sada lagano i nada sve zanimljivo. Pogledi svuda naokolo otvoreni. Vidi se lijepo cijela stijena. Stigosmo i onu dvojicu penjača pred nama. Kada su saznali, da još iste večeri hoćemo da stignemo na vlak za Zagreb, ponudili su nam, da prođemo pred njih, jer tako penjanje ide ipak brže, nego kada je njihova i naša skupina zajedno. Oni osim toga imaju vremena, pa im se ne žuri tako. Što više napredujemo u stijeni, tim postaje i penjanje ljepše. Na mjestu, gdje se njem. rebro prislana na glavni masiv stijene, stijena postaje opet strmija. Prolazimo desno kroz dugačak procjep, kojega čini jedna kamena ljska sa stijenom. U procjepu imade još mnogo snijega i leda. Došavši na kraj procjepa, penjemo se na greben te ljske, koji nas opet vodi natrag, u lijevo. Na kraju te ljske treba prekoracići provaliju, da se opet dođe na samu stijenu. Stijena je na tom mjestu glatka i visi prema dolje, tako da u prvi mah izgleda prelaz jako težak. Međutim dobri oprimci i stope na pravim mjestima omogućuju lagan prestup na stijenu. Na stijeni imade tu već mnogo leda. Voda, koja curi niz stijenu, izvrgnuta je hladnom vjetru, pa odmah smrzava. Nalazimo se na jednoj širokoj polici, od koje vode gore nekoliko žljebova. Odlučimo se da nastavimo naš uspon kroz treći takav žlijeb po redu. U žlijebu je sve puno snijega i leda. Svuda je mokro. Zebe nas za ruke.

Pod dojmom krasnog razgleda ne možemo odoljeti, i ako nam je vrijeme još kratko, a da češće ne stanemo, da se nadivimo krasnim

pogledima na sve strane. U pravom smislu riječi! Desno i lijevo ogromna stijena. Za nama dolina Vrata, a preko svih vrhova naših znanaca u zapadnim Julijskim Alpama vidimo na obzoru bijelu sliku Grossglocknera. Pod nama provalija u »Črni Graben«, a iznad nas stijena i nebo. Ovaj puta — vedro nebo! Zaista prekrasan uspon, koji se tako lako ne će zaboraviti. Bavarski smjer pronašli su i kao prvi prepenjali alpiniste — Bavarci, po kojima je ovaj smjer i dobio ime. Čudnovato, da su baš Bavarci pronašli taj uspon, od podnožja pravo na sam vrh Triglava i time tako reći pred nosom odnijeli domaćim penjačima taj najljepši penjački uspon u Triglavskoj sjevernoj stijeni i to u doba, kada je već i među slovenskim planinarima bilo dosta odličnih penjača.

Izašavši iz toga dugačkoga žlijeba domogli smo se brzo i našeg cilja — Kugyjeve police. Od veselja smo zavriskali. — Međutim naše veselje nije dugo trajalo, jer, pogledavši na sat, vidjesmo, da za ne-puna četiri sata moramo biti već na kolodvoru u Mojstrani! Otpala je na našu veliku žalost i Kredarica — a s njome i večera, kojom smo se grozili još jučer u našem bivaku u stijeni. I tako smo morali odmah dalje i bez onog obligatnog, lijepog sata odmora, kojeg mi planinari toliko volimo provesti u veselom razgovoru i u razgledu nakon svakog izvršenog uspona. Preko Kugyjeve police vodi označen put iz doline Trente na Triglav, kojeg je prema natpisima, koji se nalaze u stijeni, izradilo još prije rata DOAV. Taj put je danas zapušten i malo tko njim ide. Tomu su razlog mnogo i naši susjedi s onu stranu Plemenica.

Sa Kugyjeve police spustismo se na Triglavski ledenik, pa u divljem trku preko Praga na Aljažev dom. Jedva smo imali vremena, da popijemo čaj, pokupimo naše stvari, koje su bile ostale u pohrani na domu, pa u jednom ostrom hodu, za rekordno vrijeme, stignemo tik pred odlazak vlaka u Mojstranu.

Večera, koju smo dobili u vlaku od naših drugova »Ribića«, koji su taj dan bili na Škrlatici, prijala nam je sada sigurno bolje nego igdje ikoja. U 2 sata noću stigli smo u Zagreb, gdje nas opet nakon lijepa tri dana, provedena u Alpama — dočeka svakidašnji rad i briga.

U Prokletijama

Srećko Vatovec (Zagreb)

(Nastavak 2)

Već sa Belića, kad smo uživali gledajući dosada najljepšu sliku prirode, divni albanski dio Prokletija, pao nam je pogled na visoki greben, koji nadilazi sve vrhove. Ogromne poljane snijega okružuju ga sa sjeverne i sa zapadne strane. Zapravo je to široki pas snijega, iz kojega se diže taj visoki greben. Odmah nam je bilo jasno da je taj vrh, koji nadilazi Maju Jezerte, koju su nam pokazali na skupini Brindočes, najviši u Prokletijama. Divna sjeverna stijena tamne boje isprugana je svjetlim prugama, koje teku od početka pa do svršetka toga grebena.

Pitali smo graničare, kako se zove taj vrh, no to nam nije niko znao reći. Pitali smo i Albance-ovčare, koje smo sretali, no oni su nam znali kazati za sve drugo, a baš za taj vrh nam nije niko ništa znao reći. Spominjali su nam i Kornit, ali smo znali da Kornit leži mnogo dalje na zapad.

Foto: Vatovec

Albanske Prokletije

Promatrajući iz daleka taj ogromni i visoki prugasti vrh odlučili smo, da se jednog dana probijemo do njega i da izblīže upoznamo taj »Prugavac«, kako smo ga mi nazvali...

*

Prošlo je već podne, a mi još nismo ručali. Vrijeme je bilo ružno: nebo potpuno prekrito crnim oblacima. Ulazili smo nekako nesigurno u tamnu jezersku kotlinu pod Brindošem. Za visoke vrhove stijena uhvatili su se oblaci i spuštili se sve niže u kotlinu, u kojoj je vladala duboka tišina. Pred nama su se zazelenila maleno jezerca. Uto se spustila laka kiša.

Sjeli smo pod kamen povrh jezera i uz zvukove kapljica, što su padale u zelenu vodu, slasno smo ručali naše uobičajeno jelo na takvim turama: crni kruh i komad čokolade. Bojažljivo smo ogledavali na visoke stijene, crne oblake i na albansku okolinu.

Na jezerima je prestao žubor kiše. Ustali smo se i uputili se dalje. Desno od nas dizale su se tamne stijene Brindošesa. Lijevo od nas stršile su razbacane i ispremetane tamne stijene Popluka, koje zatvaraju sa istoka tu kotlinu i dižu

Foto: Vatovec

Maja Popluk

se ispod glavnog vrha, dok je daleko pred nama izviravala iz oblaka nazupčana Maja Malisores. Prolazili smo ispod strme Maje Popluk. Ogromne lavine kamenja leže ispod nje i ruše se sve do Velikog Jezera. Prošli smo već iznad Malog, a zatim i iznad Velikog Jezera. I ako je počela kiša opet da pada, uspinjali smo se iza Popluka na Čaf Pećakeć. Nakon kratkog uspinjanja stigli smo na to sedlo. Ogromni kompleksi snijega ispunjavaju taj dugački klanac, koji leži ispod Malog Prugavca.

I to mjesto kao i čitav taj greben izgledao je potpuno pust. Ni otkuda se nije čulo blejanje ovaca, i ako je podnožje Prugavca s te strane mjestimice obrašteno travom. Tiho su se isticale poljane snijega iz sivkaste magle, koja ih je na prekide zastirala, a zatim se opet nečujno odvlačila dalje ovijajući i milujući hladne i vlažne stijene.

Mali Prugavac (oko 2.640 m) je s te strane sav razrovan i izduben od bujica i snježnih lavina, koje se proljećem ruše s vrha Čaf Pećakeć, s njegovih strmih i golih stijena. Širokim sedlom odijeljen je on od Velikog Prugavca (oko 2.680 m) — Maja Popluk Jezerce? Samo sedlo, koje ih dijeli, sastoji se od okomitih stijena, zubaca i procjepa. Ispod samog tog sedla, idući prama zapadu, leži velika i strma poljana snijega. Dalje od nje se naglo diže vrh Velikog Prugavca, koji polako silazi prama istoku i prelazi u zubasti greben, koji se opet strmo spušta u Valvunu. Uspon na taj vrh Prokletija sa sjeverne i zapadne strane dosta je težak i opasan...

Potišteni vraćali smo se s uspona na »Prugavac«, najviši vrh. Mnogo smo kudili vrijeme, koje nas je taj dan iznenadilo niskim oblacima i tako sprečilo da s toga vrha snimimo i gledamo cijele Prokletije.

Silazeći tužno smo razgledavali vrh, koji je još uvijek obavijala magla. Muklo su se odbijali od stijena udarci naših nogu o tvrdo kamenje. Žurili smo se, da se što prije povratimo...

*

Tamo na drugoj strani Valvone, iznad Dragobija, počinju se strmo uzdizati Žaborve, koje se pružaju u obliku dugačkog grebena sve do iza skupine Prugavca. S njim u zajednici zatvaraju prvi tok Valvone, te lijepe prokletijske riječice. Iz tamnih šuma diže se taj greben u obliku čunjeva i oštrica i biva prama južnom dijelu sve viši, gdje dosiže sa Majom Brasisit 2.600 m.

Tu je na nekim mjestima obložen snijegom. Na tom dijelu ruše se stijene okomito i prelaze u niži predio.

Dalje istočno od Žaborva bijele se snježne Hekurave, Visoki vrh na južno, strani te skupine strši u obliku piramide. Jaka struja vjetra, koja prolazi iznad njega tijera magle, koje se tu stvaraju zbog velike visine i leže u obliku oblačića u jednom pravcu sve do Sklена, koji se nalazi na protivnoj strani Valvone. Iz daljine izgleda kao da je od vrha Hekurava do Sklена položen bijeli viseći most iznad Valvone, koja zaobilazi oko Hekurava i teče na jug. Iza Hekurave i Sklena pruža se plodna ravnica, iz koje se već iz daleka vidi bijeli visoki masiv Prokletija. Na protivnoj strani, zapadno od Gusinja, nalaze se još dva grebena, koja spadaju u taj dio Prokletija. To je travnata Popadija sa svojim lijepim pašnjacima i stijenoviti Trojan. Njima prolazi granica, koja se onda spušta preko dolinice Grčara i ulazi opet u lanac brda, iza kojih kao šiljci strše u vis Komovi, na koje smo se kasnije uputili...

Cijeli taj gusinjski dio Prokletija nema nijednog puta. No zato ima tu starih albanskih prelaza, kojima se vršio nekadani promet. Sa malo pažnje može se pratiti te već izbrisane staze, od kojih su ostali samo tragovi. Negdje su ti tragovi izrazitiji, negdje opet sasvim nestaju.

Takvi prelazi vode od Jezerca i sa Čaf Bora u Albaniju. Drugi jedan takav prelaz ide od Zastana do Jezerske kotline i onda se nastavlja između malih jezera i prolazi dalje iznad Malog i Velikog Jezera, gdje je trag posve zasut lavinama kamenja, na Čaf Pećakeć, otkuda se spušta u dolinu.

Blizu granice, na našoj strani, odvaja se od njega drugi krak, koji ispod Maje Zastan zakreće preko Čaf Valvonsa u Valvonu. No sa Čaf Valvonsa opet jedan trag, koji vodi s druge strane Maje Zastan, prelazi preko Romana i spušta se u Zastan. Iz Zastana vodi još jedan put kroz šumu sve do granice, koji se još upotrebljava za izvlačenje granja i drva za Zastan. Isto tako nalazi se staza u šumi ispod Belića na Žirovničkoj strani i kod stana na Vezirovoj Bradici.

*

Ljudi su u tom kraju vrlo primitivni, kako s naše tako i s albanske strane. Poradi te svoje primitivnosti oni su vrlo naivni, ali i vrlo opasni. To zavisi o čovjeku, kako s njima postupa. Oni su od naravi i po tradiciji vrlo osjetljivi, te

Foto: Vatovec

Sjeverna strana najvišeg vrha u Prokletijama

kod njih postoji u velikoj mjeri krvna osveta. Mnogo smo se čuvali, da se kojemu od njih bilo čime ne zamjerimo, jer njihovo osvećivanje prelazi u zvjerstvo.

*

Kad smo jednom ulazili u Jezersku kotlinu, zapazili smo na naše začudenje ispod Popluka veliko stado ovaca. Do sada smo mislili da je ta kotlina potpuno pusta. Uputili smo se tom stаду i doskora smo primjetili dva albanska pastira. Mirno su ležali na tlu i gledali u nas. Kad smo im prišli, ustali su.

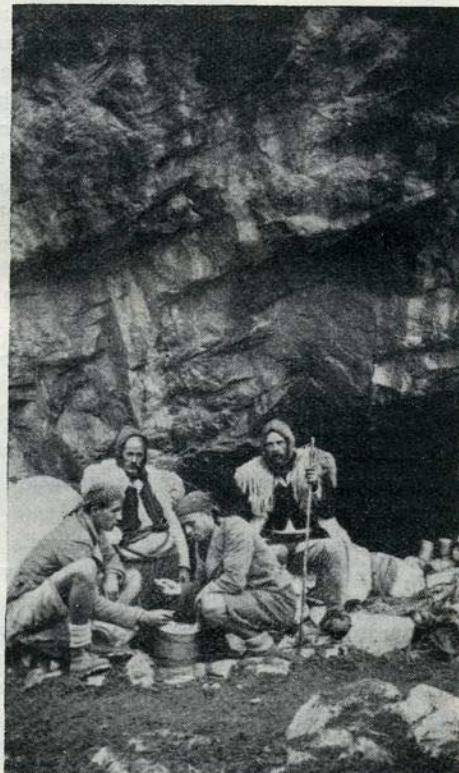
— Dobar dan. Zdravo!

— Zdravo!

— Da li ste vi Albanci? — pitali smo.

Foto: Vatovec

Pred albanskim stanom

Nisu nas razumjeli i po tom smo ustanovili da su to Arnauti. Upotrijebili smo tada svo znanje albanskog jezika, kojeg smo naučili. Uz mimiku, koju smo miješali riječima, konačno smo se sporazumjeli s njima. Mnogo ih je veselilo što smo znali njihove riječi. Ali i oni su nastojali da se dosjete našim riječima. Sve je veseliji bivao razgovor. Napokon smo ih ponudili i rakijom, koju smo nosili sobom u slučaju da nam pozli.

Uza sve to bili su vrlo oprezni. Jedan je pio rakiju, dok je drugi, ispričavajući se da je bolestan na plućima, to odbio. Nismo ga htjeli previše siliti, jer bi time pobudili kod njih još veću sumnju, da ih hoćemo napiti ili uspavati. Toga su se oni bojali; zato je samo jedan pio, da bi drugi ostao trezan, tako da može čuvati ovce, ako bi ih mi kojom lukavštinom htjeli odvesti preko granice.

Postajali su tada povjerljiviji prema nama.

— Mir uj? — pitali smo pokazujući na jezero, koje se plavilo u kotlini.

— No mir uj!

— Ska uj? — pitali smo dalje.

— Kom mir uj... Ama... to... pokazao je na praznu bocu, koju smo imali sobom. Dao sam mu bocu i on se za kratko vrijeme vrati s punom hladne čiste vode. Smiješao sam unutra »Clio« i ponudio im, ali oni su odbili. Sjetio sam se, da oni još sumnjuju u nas, pa sam najprije sam pio i onda pružio drugu. Time sam im dokazao da to nije nikakav napitak za spavanje niti otrov. Tada sam tek njima pružio, što su oni vrlo rado prihvatali i pili.

Uvidjeli su da nas se ne trebaju bojati te su postali potpuno povjerljivi. Pričali su nam da pasu 300 janjaca i nekoliko ovaca, koje muzu i cijelo ljetu žive samo od njihovog mlijeka. U jesen se vraćaju kući blizu Skadra, gdje su im ženе i djeca. Dok smo se tako razgovarali, začuli smo rušenje kamenja s jedne stijene. Jedan od njih, na naše veliko začudenje, segne rukom u svoj primitivni janjeći kožuh, izvuče odande veliki stari vojnički dalekozor i stade promatratu stijenu. Nakon nekog vremena gledanja saopćи nam da je to divoka skačući srušila kamenje. Da imaju tako primitivni ljudi takva pomagala za gledanje u daljinu, nismo ni sanjali. — Pozvali su nas da podemo do njihova stana, koji se sastoji od rupe iskopane pod pećinom, u kojoj se nalazi nekoliko drvenih posuda s mlijekom i dvije janjeće kože prostrte po zemlji. Tu su bili ležaj. Ponudili su nas izvrsnim kiselim i slatkim mlijekom. Na to smo ih slikali, našto su se oni s nama potpuno sprijateljili. Kad su vidjeli da nas zanimaju brda, rekli su nam kako se koje zove, no samo za one oko te kotline. Kada smo rekli da idemo na Čaf Pečekeć, jedan se od njih pripravno ponudi da nas prati, što smo mi vrlo rado prihvatali.

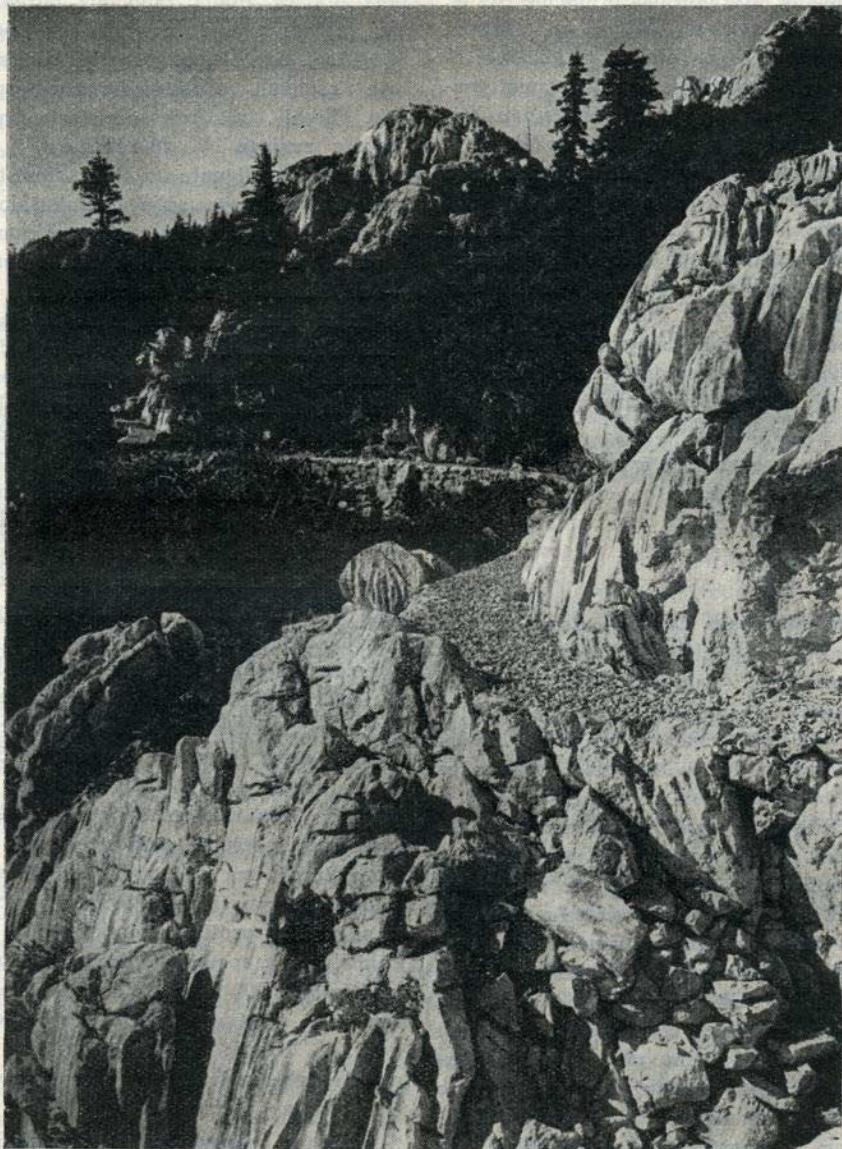
Neobičnom spretnošću prolazio je on pred nama, i ako je bio već prilično star. Gledan odostraga u ovčoj koži izgledao je zaista divlje. Kod uspona se je pomagao svojom batinom, koja ima na kraju željezni klin, kojim hvata ovce za nogu, kad ih muze.

Kad smo se opet vratili u stan, ponudili su nas da prespavamo kod njih, ali pošto je izgledalo da će sutradan biti loše vrijeme i da ne ćemo moći poći na vrhove, morali smo to odbiti i darovavši im po njihovoj želji praznu bočicu od rakije i oprostivši se od starijeg, koji je morao ostati da čuva ovce, poći u pratnji drugoga prema našem kraju. Putem smo se veselo razgovarali, tako da nam je taj put vrlo brzo prošao. Srdačno se je oprostio od nas i izrazio pri tome želju da opet dođemo k njima. To smo i obećali i pošli brzim koracima uz graničnu piramidu obradovani tim nenadanim susretom s primitivnim, ali vrlo bistrim ljudima iz šcipetarskih gudura...

(Svršit će se)

je, sin Belomira i Jurajice od Šaha, kog
dosudno nije poznato. Uzgore u istočnim
zapadnim predjelima postoji velača
šuma, koja se pruža u srednjem dijelu
Velebita, a u jugozapadnom dijelu

Zaslugom g. ing. I. Premužića izgradena je na Velebitu prekrasna planinarska staza, koja ide u longitudinalnom smjeru, a u dužini od 47 km, od sjevernog hrpta Vučjaka preko čitavog sjevernog i srednjeg Velebita do Oštarija. Dr. Z.

Lorković snimio je dio ovog puta među Rožanskim Kukovima.

Uz ovu putnu stazu, koja je u potpunosti
se značajno poboljšala, mogao je užeti
korak u srednjem dijelu planine, a takođe
se mogu učiniti ekskursije u srednjem i jugozapadnom dijelu Velebita, a takođe
se mogu učiniti ekskursije u srednjem i jugozapadnom dijelu Velebita, a takođe

O imenu »Karakorum« priopćuje Dr. W. Brandenstein (Wien) u »Österr. Alpenzeitung« za ožujak 1936. ovo: U Mongoliji je postojalo mjesto s ovim imenom. To je bila prijestolnica Džingis Kana, o kojoj govori već Marco Polo. U mongolskom izgovoru leži naglasak na o (Karakórum). U prijevodu znači »crni kamen«. Više od 2.000 km odatle nalazi se gorje Karakorum, koje čini granicu između Indije i istočnog Turkestana. Prema izgovoru u Turkestanu naglasak je sada na zadnjem slogu (Karakorúm), a u prijevodu znači »crno točilo«. U Turskoj se veli za točilo »kurúm«, pa dosljedno tome i Karakurum.

Prema svemu gore izvedenome otpada englesko nastojanje, da se ovo ime završi na —am. To bi bilo samo fonetsko prikazivanje engleskoga izgovora nastavka. —um.

The Mountain Club of East Africa. Razvoj ovog planinarskog društva u istočnoj Africi ima svoj začetak u istraživanjima planinskog gorostasa Kilimandžaro, čiju je snježnu kapicu prvi opazio 11. svibnja 1846. njemački misijonar Rebmann. Kad je on o tome izvijestio, prigovorili su mu, da se je dao zavesti pojmom odsjeva, koja je u tropima tako česta, jer da u tropskoj Africi ne može biti ni snijega ni leda, pa ni u tako velikim visinama. Kada je u srpnju 1861. njemački istraživač barun von der Decken prodrio do visine od 4300 m, mogao je da dokaže, da je vrh Kilimandžara uistinu sav u snijegu. Nakon pokušaja mnogih planinara uspjelo je istom njemačkim alpinistima H. Mayeru i Purtchelleru (1889.) da prvi osvoje najviši vrh, čiju su visinu označili sa 6010 m. G. 1912. ispravio je njemački istraživač dr. Klute ovu visinu na 5930 m. Čitav vrh Kilimandžara predstavlja kratersku površinu, iz koje se izdižu pojedini manji vrhunci, o kojima se je uvijek vodila prepirkica, koji je najviši. S time su ujedno i zavr-

šena otkrića, otada započinje određivanje, izgrađivanje i označivanje uspona. Zbog toga su Nijemci još prije Svjetskog rata osnovali »Kilimandscharo-Bergverein Moshi«, za koje udruženje imaju osobite zasluge V. Methner i Dr. Reusch. Podignuta su dva skloništa u području vječnoga snijega. Pokušalo se je još i sa podizanjem zadnjeg skloništa u visini od 4900 m. Sve je bilo spremno — ali nastao je rat! Kuće su pale pod englesku upravu, a nadgledao ih je iza rata Kloss. Zaslugom Dr. Reuscha, sadašnjeg doživotnog počasnog predsjednika kluba, udružiše se opet planinari bivšeg njemačkog područja u novo planinarsko udruženje (1929.) »East African Mountain Club« sa sjedištem u Moshi. Ovo je udruženje preuzealo i spomenute kuće. Istovremeno se je osnovalo i planinarsko udruženje oko Kenya (oko 5200 m), čiji su vrh osvojili Englezzi još 1899. god. 1932. god. ujediniše se oba udruženja u »The Mountain Club of East Africa« sa Kilimandžaro i Kenya-sekcijom. Posjeduju šest kuća. Te je godine podignuto novo sklonište u visini od 5.000 m, na vrhuncu Kibo. Ovo najviše planinarsko sklonište na svijetu ima 4 ležaja, peć i potreban pribor. Sekcija »Kilimandžaro« ima već preko 90 članova. Radi se na označivanju novih staza, brine se za vodiče, proširuju se skloništa i t.d. Zanimljivo je spomenuti da se je i tamo, u visini od 5000 m, znalo dogoditi, da besavjesni planinari unište krevete i peći...! Sekcija »Kenya« ima 30 članova i dvije kuće. Njihov se rad proteže i na okolne planine.

Klub je nedavno izdao i svoj prvi časopis »The Ice-Cap« (ledena kapa), u kojem se prikazuju svi dosadašnji usponi kao i razvoj udruženja i njegov rad u istočnoj Africi.

Kad je već govor o planinarstvu, vrijedno je spomenuti legendu, u koju se još i danas vjeruje među tamošnjim urođenicima. Prvi abesinski car Menelik

I., sin Salamuna i kraljice od Sabe, kao gospodar pokrajine Tigreje, najstarije abesinske provincije, proširi svoje carstvo preko brojnih susjednih pokrajina, Šoa, Somalija, Kenye i sjev. Tanganyka. Na povratku s vojne sjede na sedlu između Kibo i Mavenz, u visini od 4500 m, i rastade se sa životom. Zadnji put pozdravi svoje ratnike i naredi da ga uz pratinju vojnih zapovjednika i robova, koji su nosili dvorsko blago, odne-

su na Kibo, kako bi u krateru zajedno s blagom i s robovima našao grob. I Menelik III. je htio da ga pokopaju na Kibu, no tomu nije bilo sudeno. Još i danas pitaju urođenici one, koji se popnu na Kibo, da li su našli grob i blago Menelika. Ako se to zanječe, ne vjeruju u uspon.

(Po M. W. Wirth in Mitteilungen d. Deutsch. u. Österr. Alpenver., Nr. 11, 1935).

Društvene vijesti

Predavanje prof. Giromette o urušnim potresima. 27. III. o. g. održao je prof. Girometta članstvu »Mosora« vanredno zanimljivo predavanje o urušnim potresima u oblastima krša, koje je bilo od brojnog slušateljstva sa velikom pozornosću saslušano.

Potresi su najužasnija nedača čovječjega roda. Nijedna druga prirodna sila, nijedna bolest, pa ni rat, ne kose godišnje toliko ljudskih života, ne uništavaju tolika dobra i imanja koliko potresi. Čak ni razorno djelovanje vulkanskih erupcija, koje je u sebi strahovito tragično, ne može ni iz daleka da se mjeri sa djelovanjem potresa.

Strava, koja obuhvaća čovjeka kad mu se zemlja pod nogama trese, specifične je prirode. Ona zapravo graniči s ludilom, a rezultira iz naglog razočaranja u stabilnosti onog elementa, koji smo od djetinjih nogu bili vični smatrati najsolidnijim, najvršćim i najmirnijim.

Potresi su očiti znakovi života naše Zemlje. Njih je bilo naročito mnogo u mladoj zemljinoj dobi. Broj je potresa danas znatno spao, a tako i njihova žestina, a u buduće će još više. Kad zadnji potresni trzaji budu zaključili nemirnu igru litosfere, onda će naš Planet preći u stanje vječnog mira i spokoja... bit će slika i prilika vjernog njegovog satelita, mrtvoga Mjeseca.

Nakon ovog uvoda izložio je predavač definiciju potresa te narav potresnih va-

lova, koji se bitno razlikuju od većine ostalih poznatih valova. Potresni su valovi naime elastični valovi. Kod njih nastupaju zgušćivanja i razrjeđivanja.

Nakon ilustracije tektonskih i vulkanskih potresa prešao je predavač na urušne potrese za koje je nglasio, da su svojstveni onim oblastima, koje se sastoje od lako topivog, poroznog i raspušklog kamenja. Takvim oblastima pripada i naš krš, zbog čega su urušni potresi prava čeda krša, a nastaju naročito za kišnih perioda, kad se veći ili manji kompleksi podzemnih šupljina naglo uruše izazivajući prilično jake ali uvijek kratkotrajne potrese isključivo lokalne naravi.

Kao neumorni istraživač morfologije krša, na vanredno je zgodan način prikazao predavač neke krške oblike, čiji je postanak uvjetovan podzemnim urušenjima. Ilustrirao je urušne vrtače, aluvijalne vrtače i urušne jame, a podsjetio je i na poremećaje, koji mogu nastupiti u hidrologiji krša zbog podzemnih urušenja.

Svoje je predavanje završio uvjeravajući slušaoce, da ovdje u Splitu mogu mirno spavati obzirom na potrese. Split leži na starom uleknuću, sastavljenom od flisa. Takva podloga nije zgodna za stvaranje podzemnih šupljina, zbog čega ne mogu nastati podzemna urušenja. Split napokon leži prilično daleko od prolom-

nih linija, pa za njega niti kakav prolom u tim linijama (tekst. potres) ne može imati katastrofalnih posljedica.

(»Novo Doba«)

Planinarsko sklonište na Strugama u Velebitu. Velikoj potrebi planinarskih skloništa udovoljila je podružnica HPD u Gospiću, kada je odlučila da izgradi sklonište na Strugama u srcu Južnog Velebita. Sklonište je podignuto u visini od 1320 m, a nedaleko glavnog puta Medak—Starigrad. Smješteno je iznad Marasova vrela na Docima, na sedlu

1:200.000 sa oznakom automobilskih cesta, pješačkih i konjskih staza i nogostupa. Na karti su označene k tomu vremenske udaljenosti između pojedinih bračkih naselja. Sa Vidove Gore razilaze se strijelice prema raznim otocima i planinskim visovima, koji su u prostranom izgledu Vidovice uklopljeni. Strijelice označuju nadalje i udaljenost u zračnoj liniji. Karta se prodaje uz cijenu od Din 5.

Planinarska predavanja u Splitu. U mjesecu ožujku o. g. održana su članstvu i priateljima HPD »Mosora« u Splitu dva

Foto: J. Plaček

Planinarsko sklonište na Strugama

između Badnja (1639 m) i Vaganjskog vrha (1798 m). U skloništu, koje je izgrađeno iz bukovih oblica u veličini 6×4 m, a u visini od 2 m, s jednim vratima i s jednim prozorom, utrošeno je blizu 4.000 Din. U unutrašnjosti se nalazi štednjak, klupe i ležaji za 10—12 osoba. Smještaj skloništa na raskršću puteva Medak—Starigrad i Visočica — Sv. Brdo podiže još više njegovu vrijednost.

Turistička karta otoka Brača. Proširivši svoju djelatnost u zadnje doba i na otok Brač, gdje se uz sklonište gradi također i automobilska cesta iz Knjaževe Ravni do Vidove Gore, izdalo je HPD »Mosor« ovih dana vanredno uspјelu turističku kartu otoka Brača. Karta je stručnom spremom izrađena u mjerilu

predavanja: prof. A. Jutronića o otoku Braču i dra F. Maroevića o planinama okolo Sredozemnog mora.

Poštenje naših dinaraca. U eri srovanja svih lijepih vrlina vanredno je utješljiva pojava, što se takva razorna zaraza nije proširila po Dinarskim Alpama, o čemu su se mogli Mosoraši osvjeđočiti kroz ove dvije godine svoje djelatnosti na tim planinama. Dok se i u raznim kulturnim zemljama obijaju preko zime skloništa i odnašaju pohranjeni objekti, sklonište na Kamešnici, premda ostaje višekrat i za više dana bez čuvara, nije nikada bilo ni najmanje oštećeno. Šta više, u blizini skloništa nalazi se društvena drvena koliba, a u njoj štednjak, kuhinjsko posuđe, razni alati i

drugo. Premda je koliba uvijek otvorena i svakome pristupačna, nije se desilo da bi nestao koji predmet. Za nevremena se ondje seljaci zaklanjavaju, lože štednjak i rabe inventar, a pri odlasku ostavljaju sve na svojem mjestu. Neobično poštenje i svladavanje pokazuju ti seljaci kao nosači i pomagači planinara pri njihovim usponima do skloništa. Čim se dohvate uprtnjače, hrle kao zečevi preko krša i šume i čekaju po čitav sat, dok vlastnik uprtnjače stigne do skloništa. Često se pak dešava, naročito neiskusnim planinarima, da pri usponu ili silazu sa skloništa izgube u šumi rukavice, dempere, štapove, termosflaše, pa čak foto-aparate i kapute. Dok takvi neiskusni planinari osumnjičuju katkad pri povratku na Vaganj seljake za tako izgubljene predmete, dotle eto ti upravo jednog ili više seljaka, koji su te izgubljene predmete našli, pak premda potrebeni i gladni, ipak vesela i zadovoljna lica traže vlasnika, da mu ih bez traženja ngrade povrate.

Predavanje M. Meier-a iz München-a. Alpinistička Sekcija HPD-a priredila je ugodnu promjenu u mizu naših planinarskih predavanja time, što je organizirala dne 5. travnja t. g. predavanje, na kojem je gosp. M. Meier, član D. Oe. A. V. iz München-a, kao gost Hrvatskog Planinarskog Društva, predavao o svom prvenstvenom usponu preko sjev. stijene Grandes Jorasses. Predavač je opisao osim samoga uspona i pripremu, koju su on i njegov drug sa tog uspona R. Peters izveli za ovaj uspon. Predavanje je bilo popraćeno sa preko 60 diapositiva, kako sa same stijene Grandes Jorasses, tako i njezine prekrasne visokoalpinske okoline. Naročitu pozornost prisutnih izazvale su slike, koje su prikazivale pojedine momente u samoj stijeni za vrijeme uspona, a najjači utisak su ostavila dva, tri diapositiva, prikazujući najmoderniju tehniku penjanja u ledenoj stijeni.

Dupkom punu Jeronimsku dvoranu, gdje su se bili okupili sami videniji zagrebački planinari, kao i predavača samoga pozdravio je prije početka pred-

avanja predsjednik HPD-a, dr. Cividini, izručivši tom prilikom g. M. Meier-u u ime HPD-a jedan primjerak albuma »Hrvatske Planine« na uspomenu na njegov posjet u Zagrebu.

Predavač je svojim lijepim predavanjem, u kojem je bilo dosta zdravog planinarskog humora zadužio slušače i pobratio buran aplaus. — čm.

Iz alpinističke sekcije. Ovih dana završavaju predavanja 1. Alpinističke škole, koja je počela 5. III. o. g. Predavanja su se održala u punom opsegu predviđenog rasporeda i danas već možemo ustanoviti, od kolike je važnosti i kolike potrebe bila takova Alpinistička škola. Predavači su uložili mnogo truda, da u skućenom vremenskom opsegu, kojeg su imali na raspolaganju, što više toga prikaza. To im je u punoj mjeri uspjelo na sveopće zadovoljstvo svih slušača Alpinističke škole. Predavanja su bila popraćena sa mnogo diapositiva, među kojima moramo naročito istaknuti prekrasne slike iz morfologije i geografije. U svojim predavanjima su predavači u mnogo slučajeva za ilustraciju iznijeli primjere iz svog vlastitog i planinarskog života uopće, te time unijeli u svoja predavanja mnogo života. Tokom mjeseca svibnja izvesti će se u okviru Alpinističke škole još i praktične vježbe u penjačkoj školi na Okić-gradu, kao i vježbe u čitanju karata i orijentaciji.

U Alpinističkoj školi upisalo se 50 članova HPD-a, što obzirom na brojno stanje članstva HPD-a nije mnogo, ali za prvi početak svakako dovoljno, jer bi veći broj slušača bio eventualno na teret samoj organizaciji te škole. — Predavači u Alpinističkoj školi bili su naši najbolji stručnjaci-planinari gg. Dr. Kušan F. (flora), Dr. Poljak J. (morfologija i geografija), Dr. Gušić B. (higijena i prva pomoć), Dr. Barić Lj. (geologija i mineralogija), Kovačević M. (meteologija), Milković (fauna), Rapp H. (fotografija), te članovi Alpinističke Sekcije: Brezovečki S., Dragman M., Čubelić V., Prevendar S. i Čubelić M.

Alpinistička Sekcija, kao inicijator i organizator ove 1. Alpinističke škole

HPD-a, cijeneći u punoj mjeri važnost i potrebu ovakove škole, smatra svojom dužnošću, da svoj gg. predavačima, koji su se najpripravnije i sa mnogo volje odazvali našoj molbi, te rado preuzeli predavanja u Alpinističkoj školi i time mnogo zadužili ne samo članove AS, već napose i Hrvatsko Planinarsko Društvo, u ime svoje, kao i u ime članova, kaže majsrdračnije — hvala.

Planinarsko-turistička putovanja po Jadranu. Danas donašamo kratak opis smjera puta te opis glavnih izletnih točaka u pojedinim mjestima.

U Senju će se razgledati Nehajgrad, odakle se pruža prekrasan pogled na čitavi Senj, na otoče i na početak Velebita. Iz Senja se putuje kraj Jablaničkog fjorda Za vratnice, kroz Velebitski kanal. Slijedećeg dana u 5 sati idu izletnici pješke u Veliku Paklenicu, najromantičniji predio Velebitskog masiva. Za one izletnike, koji se neće priključiti tome izletu, upriličuje isti parobrod vožnju u Novigradsko more, na ušće rijeke Zrmanje i natrag. Iz Starigrada kreće putovanje kroz prekrasni Ljubački kanal, mimo starog grada Nina do mjesta Ist na otoku Istu. Prekrasna plaža i manje šetnje na otoku zaključit će taj drugi dan putovanja. Iz Ista do Rogoznice prolazi se kraj otoka i mjestanca Mulač, Veli Rat, Veći Iž, pa duž otoka Dugi u Tajerski zaliv, odakle se prolazi kroz prezanimljivo Kornatsko otoče, koje je sastavljeno od skoro 200 većih i manjih otoka i otočića. Treći dan putovanja zaključuje se u ubavnom mjestu Rogoznica kraj Šibenika.

U slučaju mirnog mora nastavlja se put noću do otoka Jabuke, o kome je zagrebački novinar g. Franjo Fuis napisao niz članaka u »Novostima«. Taj otok, nasred Jadranskog mora, predstavlja svakako naročitu zanimljivost za svakog prijatelja mora. Nakon razgledanja Jabuke polazi se do otoka Biševio, gdje će se razgledati »Modra šipila«. Tog dana dolaze izletnici popodne u Split.

U slučaju nemirnog mora kreće parobrod još na dan dolaska u Rogoznicu, na večer, dalje u Split. Slijedeći je dan predviđen izlet autobusima preko Dinarskih planina do Livna u Bosni i natrag. Razgledat će se usput grad Klis i poznata šipila Vranjača. Sa najviše točke puta otvara se jedinstven pogled na more i na bosanske planine.

Na večer se kreće iz Splita za Makarsku. Slijedećeg dana u jutro, u 5 sati, izletnici se uspinju na Biokovo do planinarskog doma, odakle je jedan od najlepših izgleda na morsku obalu. Izletnici, koji ne sudjeluju na tome izletu, idu parobodom do Jelse na o. Hvar, gdje je vrlo lijepo kupanje. Podne nastavlja pruga do Orebica na poluotoku Pelješcu, nasuprot gradu Korčuli. Po volji čini se izlet na Sv. Iliju ili do samostana VI. Gospe ili do morske plaže Trstenik.

Rano u jutro nastavlja se putovanje do Polača na otoku Mljetu, odakle se ide pješke do Mljetskog jezera, gdje je jedinstveno kupanje. Popodne je parobrod u Dubrovačkoj gradskoj luci.

U ponoći se odlazi za Risan, odakle kreće izlet automobilima na Orjen. Izletnici će se uspeti na vrh Orjena, posjetiti planinarsku kuću i vratiti se preko Donjih Krivošija popodne u Hercegovinu. Tko ne ide na taj izlet, običi će parobodom čitavu Boku Kotorskiju, posjetiti mjesta Kotor i Tivat te tako imati rijetku priliku, da upozna sve krasote tog osobitog kraja. U Hercegovinom je sastanak sa izletnicima na Orjen.

Opet u ponoći kreće se dalje do Bara. Odavde odlaze izletnici za Rumiju vlakom do stanice Tudemili, gdje počinje uspon na vrh Rumije, koja leži između Skadarskog jezera i Jadranskog mora. Vidik sa vrha predstavlja jedinstvenu atrakciju i siže do najzanimljivijih naših i albanskih planina. Za izletnike, koji ne sudjeluju na tom usponu, upriličuje se istim parobodom kraći izlet do Ulcinja i natrag.

Onda se zajednički nastupa povratna vožnja duž Crnogorskog primorja, mimo Sv. Štefana i Budve do Dubrovnika.

Ovog puta parobrod pristaje u Dubrovniku u Gruškoj luci, pa odanle prolazi kraj Trstenoga, koje će se prema prilikama također posjetiti. Dalje do Trstenika, gdje je lijepa plaža za kupanje i odakle se izvaja poznato vino »dingač«. Pod večer se dolazi u Hvar.

Iz Hvara kreće parobrod rano u jutro do Murtera. Manji izleti, krasna plaža za kupanje, pogled na Vransko jezero, vanredna vina. Sve je to još vrlo malo poznato, jer sva ta mjesta leže van redovnih parobrodskih pruga, kojima prolazi naš turistički promet. Popodne se posjećuje mjestance Preko nasuprot Zadra, gdje se pruža prilika za uspon na vrh Sv. Mihovila, odakle se otvara prekrasan pogled na čitavo okolno otočje do Šibenika i do Velebita.

Jedanajst dan u jutro svršava to nadasve zanimljivo putovanje.

Kako bi ta putovanja bila što više priступačna, polagala se je velika važnost na što nižu cijenu, koja iznosi po osobi za vožnju, hranu i spavanje Din 1.200.—, a sa spavanjem u naslonjaču Din 950.—. Prema tome je to najjeftinije turističko putovanje, koje pireduje jedno naše parobrodarsko društvo.

Prošlome broju priložili smo i posebne prospekte za ta putovanja, na koje čitaoci posebno upućujemo time, da se za informacije i vozne karte obrate na agenciju Dubrovačke parobrodskе plovidbe u Sušaku (Brzozovi Dubroplov-Sušak, telef. br. 1-78 Sušak), koja će obaviti čitav tehnički dio tih putovanja.

D. P.

Sa odborskih sjednica matice HPD. 18. III. 1936. — Primljen je otkaz dosadanjeg opskrbnika na Risnjaku. Alpinistička škola

HPD-a započela je sa tečajevima, te imade 49 upisanih posjetnika. Glavna godišnja skupština društva održat će se 28. V. 1936. u dvorani društva Sv. Jeronima. Do sada je uplatilo članarinu 2145 članova. Od 4. III. 1936. do 18. III. 1936. primljena su 23 nova člana. — **1. IV. 1936.** — Dne 5. IV. idu na Klek delegati odbora sa članovima ogulinske podružnice da izaberu teren za gradnju planinarske kuće. Predlaže se nacrt društvenih izleta za ovogodišnju ljetnu sezonu. Treba da se kod tih izleta što više posjećuju hrvatske planine i kuće HPD-a. Osnovane su nove podružnice društva u Našicama, Glini i Šibeniku. Podružnica Split javlja o gradnji kuće na Vidovoj Gori na Braču. Članovima Ferijalnog saveza izdavat će HPD za 5.— Din godišnje članarine omladinske iskaznice, koje će dacima davati iste pogodnosti kao i članovima društva, osim prava glasa na skupštinama. Ovaj prijedlog treba još da prihvati Ferijalni savez. Redovna planinarska radio-predavanja obustavljena su do jeseni. Održano je 11 predavanja. Poslije Uskrsa dovršit će se na Tomislavovom domu nova velika blagovaona ispod terase, te će se nabaviti radioaparat marke Bosch. Na vrelu, koje daje vodu za dom, postavljen je elektromotor. — **15. IV. 1936.** — Dežurni odbornici referiraju o uskrsnim blagdanima na Sljemenu. Posjet je bio vrlo dobar, a zadovoljni su i prvi stalići gosti. Velebitske kuće HPD-a preuzeo je novi opskrbnik g. Modrić. Od 18. III. do 15. IV. primljena su u društvo 44 nova člana. Podružnica u Bugojnu kandi graditi kuću u Koprivnici kod Kupresa. Poslat će joj se nekoliko idejnih skica za tu svrhu. Dr. Kušan održat će na planinarskom kongresu u Sarajevu referat »O zaštiti planinskog bilja«. Društvena foto-sekcija održala je godišnji sastanak. Preporuča se članovima društva koji fotografiraju, da se upisu u tu sekciju, koja broji samo 20 članova. V.

Časopisi

Planinski vestnik. Ljubljana. — Veljača 1936.: Božićni dani na Blokama (M. Lipovšek). — J. Mlakar nastavlja: Spomini in spomini. — Zapadna stijena Rokava, grebeni i Oltar (ing. M. Mikuž). — Plazovi i opasti (dr. H. Tuma). — Na »Zlatnim gorama« (dr. J. Prešern). — Ovom su broju priložene slike: Mahavšček i Bogatin od Kuka (dr. M. Kajzelj) i Ovčarija (H. Stane). — Ožujak 1936.: Spomini in opomini (J. Mlakar). — Zima na Martuljku (N. Župančič). — Skuta spet zmagovita (ing. L. Pipan). — Nesreće v planinah v luči pameti in morale (F. Ačko). — Veliki Klek (dr. J. Prešern). — Prilozi: Turška Gora, Brana i Planjava (dr. Brilej) i Komna s Tičaricom i Kopicom (E. Vilhar).

Travanj 1936.: S. Smolej priopćuje opširan prikaz o zimskom usponu na Rokav. — J. Mlakar nastavlja članak: Spomini in opomini. — D. Panay izvještava o planinarsko-turističkim putovanjima po Jadranu. — Sa izleta SPD (1935.) po bugarskim planinama piše J. Bleiweis o Rili i Pirinu. — Wiesbachhorn (Dr. J. Prešern). — Na umjetničkim prilozima nalaze se slike Podte Gore (dr. M. Kajzelj) i Ojstrce (l. Smigovec).

Bulgarski turist. — Sofija. — Ožujak 1936.: Na Rili planini (B. Stojčkov). — Tri četirihiljadnika (B. Jordanov). — Novo ljetno na planini (G. Sarov). — Legenda o Izdremecu (K. Višnevski). — Pobjeda nad Grandes Jorasses. — Na planine! — Medicina i planinarstvo (Lj. Telčarov).

Österreichische Alpenzeitung. — Wien — Ožujak 1936.: O ekspediciji münchenskih planinara na Kavkaz (A. Göttner).

Časopis turistů. Praha. — 1936., 2: Poviše Lužnice (M. Mařam). — Česká Skalica, Dubno i Zlič (J. Simon). — Kovačov (K. Nigrin). — Posmrtni spomenici na Šumavi (K. M. Krátký). — Zimi u novoj kući Kluba československých turista na Červenohorském sedlu u Jesenicama, 1011 m (Ing. J. Chlebovník). — Okolice Pavlovského vrha (Dr. V. Ledermann). — Radhošť (J. Šulc). — Niske Tatry (H. Faňounová).

Der Gebirgsfreund. Wien. — Travanj 1936.: Otvorene nove planinarske kuće na Hinteralmu. — Zima u Zermattu (Dr. E. Veidl).

Mitteilungen d. Deutsch. u. Österr. Alpenvereins, München. — Travanj 1936.: Prikaz znanstvenog rada ovog velikog planinarskog udruženja (Dr. R. v. Klebelsberg). — Istočnoalpski lednici u ljetu 1935. (Dr. R. v. Klebelsberg). — Gornjobavarska imena planina (L. Steinberger). — O planinskim motivima u pjesništvu Wallpacha (K. Paulin). — Hochgern u Chiemgau (A. Sieghardt). — Skijanje u južnom dijelu Wölzer-Taueru (Dr. E. Herrmann). — Madona u snijegu (Dr. N. Gatti). — U spomen prvog sportskog planinskog uspona (Dr. A. Dreyer).

Rivista mensile del Club Alpino Italiano, Roma. — Ožujak 1936.: La parete Est dell' Aiguille de la Brenva (N. Pietrasanta). — Le prime azioni di guerra nel Gruppo dell' Adamella (A. Giannantoni). — Piz Sesvenna (F. Stefanelli). — La Catena dell' Atlante (M. Barilli). — U Bolivianskim Kordiljerama (V. Pizzotti). — Spilja Colombe na Etni (N. Paternò). — Il Monte Romuleo; Roccamelone (S. Montano).

Sto hiljada dinara, pa valjda još i mnogo više, izgubili su ljudi, koji još nisu umjeli cijeniti veliku uštedu uslijed Palma gumenih potpetica i Palma Okma gumenih potplata.